તેમજ ઇંગ્રેજી રાજય
ના ત્રીજા ધોરણના વીધ્યાર્થીને
સુધ્ધ સરળ અને ઉપ્યોગી

મુંબાઇ ઈલાકાની ભુગોળ.

પ્રાયવેટ પૉકટનોટસ.

બનાવનાર.
હરીલાલ ભગવાનદાસ.
માણુસા તા. મહીકાંઠા

સુરત.
ખોદાબક્ષ પ્રેસમાં છાપી.

કીમત ફકત એકજ આનો

દિશાઓ.

જે દિશામાં સૂર્ય ઉગે છે તેને પુર્વ દિશા કહે છે. જે દિશામાં સૂર્ય આથમે છે તેને પશ્ચિમ. પૂર્વ દિશાભણી મુખ કરી ઉભા રહીએ તો ડાબા હાથ ભણી ઊત્તર દિશા અને જમણા હાથ ભણી દક્ષિણ દિશા સમજવી. દક્ષિણ અને પૂર્વ વચ્ચે અગ્નિકોણ. દક્ષિણ અને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈરૂત્ય કોણ. ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચે ઈશાન કોણ. ઊત્તર અને પશ્ચિમ વચ્ચે વાવ્યકોણ.

વાખ્યાઓ.

ખંડ—જમીનના જે મોટા ભાગોમાં ઘણા દેશ આવેલા હોય તે.

દ્વીપ—ચારે બાજુએ પાણીથી વીંટાયલા પાણીના ભાગને દ્વીપ કહે છે. દ્વીપકલ્પ—ત્રણ બાજુએ પાણી અને એક બાજુએ કોરી જમીન હોય તે. સંયોગીભુમી—જે સાંકડો જમીનનો ભાગ જમીનના બે મોટા ભાગને સાંધે છે તે ભુશીર—જમીનની અણી લાંબી થઈને સમુ-

દ્રમાં ગયેલી હોય તે. ડુંગર—જમીનનો થોડો ભાગ ઊંચો હોય તે. પર્વત—ડુંગરથી ઊંચો હોય તે. ખીણ—ડુંગરો કે પર્વતની વચ્ચેના નીચા પ્રદેશને ખીણ કહે છે. મેદાન—લગભગ સપાટ જમીનના વીસ્તારેલા ભાગને. ઊંચ્ચ પ્રદેશ પહાડો ઊપર આવેલા પ્રદેશને જળદ્વીપ પ્રદેશ ઉંચી જગ્યાએથી જુદી જુદી દિશામાં પાણી વહે તે.

મહાસાગર—પૃથ્વી ઊપર ખારા પાણીના પાંચ ભાગ કરેલા છે તે દરેકને મહાસાગર.

સમુદ્ર—મહાસાગર કરતાં નાનો હોય તે.

અખાત—જમીન ઊપર લાંબા ગયેલા સમુદ્રના ફાંટાને અખાત.

ઉપસાગર—પહોળા મહોડાંનાં અખાતને ઊપસાગર. સામુદ્રધુની-પાણીના બે મોહટા ભાગને સાંધનારો જે નાના પાણીનો ભાગ તે.

સરોવર—જમીનથી વીંટાયલા પાણીના

ભાગને. નદી—મીઠા પાણીનો જે પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગ્યામાં થઇ સમુદ્રને મળે તે.

મુળ—જે જગ્યાએથી નદી નીકળે તે જગ્યાને. મુખ—જે જગ્યાએ સમુદ્રને મળે છે તે જગ્યાને

સંગમ—જે ઠેકાણે નાની નદી મોટી નદીને મળે છે તેને.

ખાડી—સમુદ્રને મળતાં પેહેલાં ભરતીનું પાણી માંહે આવે એવું જે નદીનું પહોળુ મુખ તેને ખાડી કહે છે.

મુંબઇ ઈલાકો.

મુંબઈ ઈલાકાની વાવ્ય ઊત્તર અને ઈસાન કોણમાં બલુંચિસ્તાન, પંજાબ, અને રજપુત સંસ્થાન છે. પુર્વ અને અગ્નિ બાણી મધ્ય હિંદુસ્તાન મધ્ય પ્રાંત અને વરાડ તથા ની-

જામનું રાજ્ય. દક્ષિણે મદ્રાસ ઇલાકો અને મહીસુર તથા પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર આવેલો છે.

મુંબઈ ઇલાકાના પાંચ ભાગો કરેલા છે. ૧ સીંધ ૨ કચ્છ ૩ ગુજરાત ૪ મહારાષ્ટ્ર એમાં દક્ષિણ અને કોંકણ ૫ દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તર કાનડા.

મુખ્ય જીલ્લાઓ—શીકારપુર જીલ્લો, હેદ્રાબાદ જીલ્લો, કરાંચી જીલ્લો, સુરત જીલ્લો, ભરૂચ જીલ્લો, ખેડા જીલ્લો, અમદાવાદ જીલ્લો, થાણા જીલ્લો. કોલાબા જીલ્લો, રત્નાગીરી જીલ્લો, ખાનદેશ જીલ્લો, નાશક જીલ્લો. અહમદનગર જીલ્લો, પુના જીલ્લો, સતારા જીલ્લો, સોલાપુર જીલ્લો, કલાદગી જીલ્લો, બેલગામ જીલ્લો, ધારવાડ જીલ્લો, ઉત્તરકાનડા જીલ્લો.

મુખ્ય સંસ્થાનો—ખૈરપુર સંસ્થાન ખંભાત સંસ્થાન જવાર સંસ્થાન જંજીરા સંસ્થાન સાવંતવાડી સંસ્થાન પેઠ સંસ્થાન અક્કલકોટ સંસ્થાન કોલાપુર સંસ્થાન સાવનુર સંસ્થાન.

મુખ્ય એજન્સિ—કાઠીયાવાડ એ૦ પાલણપુર એ૦ મહીકાંઠા એ૦ રેવાકાંઠા એ૦ પંચમહાલ એ૦ સુરત એ૦ ખાનદેશ એજન્સિ વગેરે.

પરચુરણ જાગીરો ઇત્યાદી—રણની ઉપરનો સરહદી મુલક, થરપારકર, કચ્છ, પંચમહાલ, ગાયકવાડનો મુલક, સતારા જાગીર, દક્ષણ મરાઠા જાગીર.

મુખ્ય પર્વત—હાલા પર્વત, ચાડવા પર્વત, ગીરનાર, શેત્રુંજ, અરવલી આબુ, પાવાગઢ, રાજપીપલા, સાતપુડા, સાહ્યાદ્રી.

મુખ્ય સરોવર—મંચર, સાબર, મુનસર, અંગાસર, કાંકરીયુ, ગોમતી, મલાવ વગેરે.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં—દ્વારકાં, સોમનાથ, ડાકોર, અંબાજી, નાશીક, પઢણપુર, સીધપુર, બેચરાજી, શામળાજી, પાલીટાણું, ઉદવાડા.

મુખ્ય બંદર—કરાંચી, માંડવી, પોરબંદર, નવીબંદર, દીવ, જાફરાબાદ, ઘોઘા, ભાવનગર.

ખંભાત, ભરૂચ, સુરત, વલસાડ, દમણ, મુ-
બાઇ, રત્નાગીરી, ગોવે, કારવાડ, કુમટે, હો
નાવર ઇત્યાદી.

અરબી સમુદ્ર કીનારે આવેલાં શેહેર—
આગ્રોલ. વેરાવર, કોડીનાર, દહાણું, ચીચલી,
તારાપુર, માહીમ. વસઇ, વાંદ્રા, અલીબાગ,
બાણુકોટ, વીજયદુર્ગ દેવગઢ માલવણ.

ભુશીર—રાસમુરારી, જગતપાઇંટ, દીવ,
કેપરામાસ ઇત્યાદી.

દ્વીપકલ્પ—કાઠીઆવાડ,

અરબી—સમુદ્ર.

અખાત—કચ્છ અને ખંભાતનો.

મુખ્ય ખાડીઓ—ગણદેવી, વામ, કોલક,
વાંકી (વલસાડ) કનાર્ડ, ખોટાસ, કરકવા, વને
વ, (જલાલપુર) આસોદ, ગોપાળ, રૂપોરણ,
(આમોદ) વંઠ (અંકલેશ્વર) ભુખા (વાગરા)

મુખ્ય નદીઓ.

નદીઓના નામ.

સીંધુ હીમાલય પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. તેના ઉપર સકર ભકર સેવાન હૈદ્રાબાદ શહેર છે. ભોગાવો વડોડ પાસે અને લીમડી પાસેથી વહે છે. ફુલકુ, ધ્રાંગધ્રા પાસે. મચ્છુ વાંકાનેર અને મોરબી પાસે વહે છે. શેતરૂંજી ધારી પાસે સેતરૂજા પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. માલણ મહુવા પાસે ધાતરવાડી રાજુલા પાસે વહેછે. ગોંડલી ગોંડળ પાસે. ભાદર નવીબંદર આગળ અરબી સમુદ્રને મળે છે. આજી રાજકોટ પાસે વહેછે. સરસ્વતી સીધપુર પાટણ કચ્છના રણને મળે છે. બનારસ રાધનપુર, ડીસા, કચ્છના રણને મળેછે. સાબરમતી અમદાવાદ, પેથાપુર, સાદ્રા, મેવાડના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. વાત્રક સાબરમતીને મળે છે. મેશ્વો વાત્રકને મળે છે. સેઢી દાસરાને ડાકોર પાસે

ચઈ વાત્રકને મળે છે. મહોર કપડવંજને કડ. લાલ પાસે સેઢીને મળે છે. ખારી સાબરમ- તીને એસ્વો વચ્ચે વહે છે. લુણી સેઢીને મળે છે. હાથમતી ઉપર અહમદનગર સાબરમતી ને મળે છે. મહી લુણાવાડા અને ખંભાત મા જવામાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. નર્મદા ભરૂચ, ચાનોદ, કન્યાળી અમરક- ટકના પર્વતમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. તાપી શુરત, રાંદેર સાતપુડા પર્વત- માંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. વી- શ્વામીત્રી વડોદરા પાવાગઢમાંથી નીકળી ઢાઢર ને મળે છે દમણગંગા અરબી સમુદ્રને મળે છે. ઔરંગા વલસાડ પાસે અંબીકા ચીકલી પાસે વહે છે. વ્રેહે રાજપીપળાના ડુંગરમાંથી નીકળી તાપીને મળે છે. કીમ અરબી સમુદ્રને મળે છે ઔરાવતી રાજપીપળાનાં ડુંગરમાંથી નીકળી નર્મદાને મળે છે. ઢાઢર ખંભાતના અખાતને મળે છે. ગોદાવરી નાશક, ત્રંબક,

સીહાંદ્રી પરવતમાંથી નીકળી બંગાળી ઉપસાગરને મળે છે. પુર્ણા ગોદાવરીને મળે છે. મુળા મીઠા પુના ભીમાને મળે છે. ભીમા પંઢણપુર સીહાંદ્રી પવતમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મળે છે નીરા ભીમાને મળે છે.

કૃષ્ણા મહાબળેશ્વરમાંથી નીકળી પુરવ તરફ વહે છે, તુંગભદ્રા પશ્ચિમથી ધ્રુવ તરફ વહે છે

સીંધના સેહેરો—જેકબાબાદ, શીકારપુર ખેરપુર, હૈદાબાદ, કરાંચી, ઊમરકોટ, સકર બકર, સેવાન, રેરી, કોટ્રી, નગરપારકર, શાહ બંદર. ઇસ્લામકોટ, મીરપુર સાકરા, મીરપુર બટોરા, મુગલભીમ.

કચ્છનાં શેહરો ભુજ, માંડવી, મુદરા, લખપટ, જખૌ, તુણા, અંજાર, રાપર, અધોઈ, ભચૌ, વેલા, નળીઆ કઠારા, તેરા, સુમરીરોહા, ભદરેશ્વર કેરા કંથકોટ.

ગુજરાત પ્રાંત

સુરત પારડી, વલસાડ, ચીકલી, જલાલ પોર, બારડોલી, માંડવી, ચોર્યાસી ઓરપાડ.

ભરૂચ—અંકલેશ્વર, વાગરા, આમોદ, જંબુસર ખેડા કપડવંજ, ઠાસરા નડીઆદ મહુધા મહાવાદ, માતર, આણંદ, બોરસદ.

પંચમહાલ—ગોધરા, સેહરા, કાલોલ, હાલોલ, વેજલપુર, દાહોદ, ઝાલોદ,

અમદાવાદ—પ્રાંતીજ વીરગામ. ધોળકા, દસક્રોઇ, ધંધુકા, ઘોઘા સાણંદ પાલણપુર રાધનપુર, ડીસા, વારાઈ, તેરવાડા, થરાદ, મોરવાડા, વાવ, સુઇગામ. દેવદર, સાંતલપુર, મહીકાઠાં મોહનપુર, રણાસણ, માણસા, પેથાપુર, સાદ્રા, આમલીઆરા, ઘોડાસર, કટોસણ, ઈડર, રેવાકાંઠા રાજપીપળા, છોટાઉદેપુર, બારીઆ, લુણાવાડા. સુથ, વાડાસીનોર.

ગાયકવાડ સંસ્થાન—વડોદરા, નવસારી,

વડ્ગાવી, બલેશ્વર, ગણુદેવી, તેલારી, અમરેલી ઓખામંડળ, પાટણ, મેસાણા સીધપુર, કડી.

ખંભાત સંસ્થાન—ખંભાત.

પંચમહાલ એજન્સિ—નારૂકોટ.

સુરત એજન્સિ-વાંસદા, ધરમપુર, સચીણ.

કાઠીઆવાડ.

તેના ચાર પ્રાંત કરેલા છે ૧ ઝાલાવાડ ૨ ગોહેલાવાડ ૩ સોરઠ ૪ હાલાર એ ચાર પ્રાંતના દસ પ્રગણાં કરેલાં છે ૧ ઝાલાવાડ ૨ ગોહેલવાડ ૩ ઊંડર સરવૈયા ૪ બાબરીઆવાડ ૫ કાઠીઆવાડ ૬ સોરઠ ૭ બર્ડા ૮ હાલાર ૯ મચ્છુકાંઠો ૧૦ ઓખામંડળ.

૧ ઝાલાવાડ—ધ્રાંગદ્રા, હળવદ, લીંબડી, વઢવાણ, વાંકાનેર, લખતર, થાન, સાયલા, ચુડા, બજાણા,

૨ ગોહેલા વાડ—ભાવનગર, સીહોર, કુંડલા, મહુવા, પાલીટાણા, ગારીઆધર, લાઠી.

૩ ઉંડર સરવયા, ડાઠા, ગણુધોળ, ચોક.

૪ બાબરીઆવાડ—જાફરાબાદ, ટેડાણું.

૫ કાઠીઆવાડ—અમરેલી, ધારી, જેતપુર, ચીતલ. બીલખા, બગસરા, જસદણ.

૬ સોરઠ—જુનાઘેડ, વેરાવર, કોડીનાર, બાંટવા, અમરાપુર.

૭ બર્ડા—પોરબંદર.

૮ હાલાર—નવાનગર, જોડીઆ, આમરણ-ખંભાળીયા, ગોંડળ, ધોરાજી, રાજકોટ, સરધારફ્રોલ, સરપદડ, ધ્રાફા.

૯ મચ્છુકાંઠા—મોરબી, માલીયા.

૧૦ ઓખામંડળ—દ્વારકાં, કચ્છીગઢ, આરંભડુ, પોશીતરૂ, ધીણકી, મઠી.

કોકણુ, થાણા, જવાર, અલીબાગ, જંજીરા, રત્નાગીરી, સાવંતવાડી.

દક્ષિણુ—ધુળે, માલેગામ, નંદુબાર. નાશક ત્ર્યંબક પેઠ, અકલકોટ, ભોર, ફલટન, ઔંદ જત, દક્ષિણુ મહારાષ્ટને ઉત્તરકાનડા, કલાદગી

બેલગામ, કોલ્હાપુર, ધારવાડ, સાવનુર, કારવાડ, સાંગલી, મીરજ, જમખંડી, કુરૂંદવાડ, મુધોળ રામદુર્ગ.

એચ. બી. યાંત્રીક.

ગાયનના સોખીનોને ખુસ ખબર.

ઊસ્તાદી ગાયન સંગ્રહ.

આ નામનું ગાયન સંબંધી ઊપયોગી પુસ્તક સન ૧૮૯૨ના જુન માસની આખરે બહાર પડવાનું છે કે જેમાં અસલ ઉસ્તાદોનાં બનાવેલાં ગાયનો ઠુમરી, ખ્યાલ, ટપ્પા, દાદરા, ખમાચ, ભેરવી વીગેરે તેમજ નાટકના રાગો મળી ત્રણુસેં ગાયનોથી ભરપુર બનાવવામાં આવશે જેથી ગાયના સોખીનોને તે ઘણુંજ ઉપયોગી છે. અગાઉથી ગ્રાહક થનારા સદગ્રહસ્થો પાસેથી ફકત રૂ૦—૩—૦ પોષ્ટેજ માફ તથા તેમનાં મુબારક નામ ચોપડી પાછળ દાખલ કરવામાં

આવશે. પાછળથી આના ૭ પાંચ પ્રત રાખનારને એક ભેટ. ગાયનના જો ખરા સોખીન હોતો અવસ્ય નામ નોંધાવી ગ્રાહક થાઓ.

હરીલાલ ભગવાનદાસ

અશ્વીપતી આરોગ્ય વર્ધક ઔષધાલય

મુ૦ ભાન્ડુ તા. વીશનગર.

મેસાણા પોષ્ટેથી

પસંદ ન પડે તો પઈસા પાછા,

પોષ્ટેજ સાથે ફકત પાંચજ આનાની ટીકીટ મોકલી નીચેની કોઈપણ દવા મંગાવો.

ખસની દવા તો. ૧ ગમે તેવી ખસ નીકળી હોય પરંતુ એકજ વખત ચોળવાની જડમુળથી કાઢી નાંખે છે.

મોઢા ઉપરના ખીલ નાબુદ કરવાની ગોળી ગોળી ૧૫.

દાદરની દવા સોગઠી તો. ૧.

જવરાંકુશ.

૩ ૧)ની ગોળી ૧૦ ગમે તેવો તાવ, ટાઢીઆ, ચોથીઆ, વેળાજ્વર, વીષમજ્વર, વીગેરે આઠ પ્રકારના તાવનો જડમુળથી નાશ કરેછે ફકત પાંચજ ગોળીથી તાવના દરદીએ આનો લાભ લેવા ચુકવુ નહીં.

એચ. બી. યાંત્રીક.

અમારી દવાઓ નિચેને ઠેકાણેથી પણ મલશે.

ભાલક તા. વીસનગર, આરોગ્ય વર્ધક ઔષધાલય તેના માલેક પાશેથી.

લીંચ તા. મેસાણા હીરાલાલ મંછારામ ફર્સ્ટઆસીસ્ટંટ વર્નાકયુલર સ્કુલ લીંચ.

સુરત મનચેરજી જમસેદજી પોસ્ટવાલા નાણાવટ અજબ ઓફીસ અને ખોદાબક્ષ પરેશ

કલોલ પ્રાંત કડી ભગવાનદાસ મનસુખરામ પાંસેથી.

સુરત ડોસાભાઈ ખરસેદજી ભાવનગરી.
મુબાઈ બેરામજી કાવસજી તુકીના.

રૂ. ૧૦)નુ ઇનામ.

ખશ, ખીલ, ખશજવું સુદર્સન આરોગ્ય વર્ધક મલમ જે દવા પોતાના રોગ ઉપર અસર કરતી નથી એવી ખાત્રી કરી આપનારને રૂપીઆ દશનું ઈનામ.

હરીલાલ ભગવાનદાસ અધીપતી આરો-ગ્યવર્ધક ઓષધાલય ભાન્ડુ તા. વીસનગર.

મેશાણા રેલવે પોસ્ટ ઓફીસથી.

ગાયકવાડી રાજ્યની ભુગોળના પ્રશ્નોતરી નોટ.

ગાયકવાડી રાજ્યના બીજા ધોરણના વીદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી ભુગોળની પ્રશ્નો-તરીનોટ જુન માસમાં છપાઇ બાહાર પડનાર છે જેની કીમત ઘણી જુજ એટલે

ફક્ત અડધો આનો રાખવામાં આવ્યો છે. સામટી મંગાવનારને રૂ. ૨)ની ૧૨૫ રૂ. ૧)ની ૫૭ રૂ. ૦-૮-૦ની ૩૩ અને રૂ. ૦-૪-૦ની ૧૫ એ પ્રમાણે [illegible]વામાં આવશે. પોસ્ટેજ માફ. તાકીદે [illegible] કરો. અગાઉથી રાખનારાએ એક ક્યાંડથી ખબર આપવી-પૈસા માટે ટીકીટો મોકલસો તો પણ ચાલસે.

હરીલાલ ભગવાનદાસ
ભાન્ડુ તા. વીશાનગર.

ડીસાવળ જ્ઞાનીતીના બ્રા. વા. ને અતી ઉપયોગી પુસ્તક ઉપરની જ્ઞાતીની ઉત્પત્તિ સંસ્કૃતનું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે પુસ્તક આવતા માસમાં બહાર પડનાર છે જેની કીમત ફક્ત એકજ રૂપીઓ તાકીદે નામ નોંધાવો બહાર પડેથી વે. પા. મોકલવામાં આવસે મુ૦ પાટણ ભેંશાતવાડો મોહનલાલ દલપતરામ

ગાયકવાડી રાજયના ઈતીહાસ

ની [illegible] નોટ ઘણીજ સેહેલી
અને [illegible] ભાષામાં જુન માસમાં બહાર
પડનાર છે જેની કીંમત ફક્ત રૂ૦—૨—૦
બે આના પોષ્ટેજ આનો અડધો સામટી
રાખનારને નીચેને ભાવે આપીશુ રૂ ૫ની
૬૦ રૂ ૪ની ૪૫ રૂ૩ની ૩૪ રૂ ૨ની ૨૨
રૂ૧ની ૧૦ પોષ્ટેજ માફ રાખનારાઓએ
પત્ર લખી ખુલાસો કરવો.

મુ૦ ભાન્ડુ હરીલાલ ભગવાન
દાસ અધીપતી
પો-મેસાણા આરોગ્ય વરધક
ઔષધાલય.